

Воят Л.І., старший науковий співробітник НЛ з проблем кадрового забезпечення діяльності ОВС ННІПФПМГБПС та НГУ НАВС, кандидат юридичних наук

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ СУМІЖНИХ З ПСИХОЛОГІЄЮ НАУКОВИХ ГАЛУЗЕЙ ЩОДО АНАЛІЗУ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ І ФУНКЦІЙ

Сьогодні методична озброєність і витонченість психології при вивченні психічних процесів і функцій, які виникають у людини в життєдіяльності, цілком порівнянна з багатьма розділами психофізіології, біофізики, біомеханіки, генетики, інформатики та інших наук, з якими вона тісно співпрацює. Настільки ж розвинений і використовуваний математичний апарат. Психологія і психологи давно втратили комплекс неповноцінності з приводу суб'єктивності (суб'єктивізму) своєї науки. Зникли закиди на її адресу і з приводу старовинного «душевного водолейства». Як і в будь-якій іншій науці, в психології є безліч конкуруючих теорій, наукових напрямів і шкіл. Іншими словами, зараз вже є «матерія», яка підлягає опредметненню і одушевленню. Якби не була зроблена перша частина роботи - робота аналізу, не було б що одушевляти.

Психічні процеси, функції, дії і діяльність, звані в просторіччі силами людської душі, виступали і виступають предметом зображення в міфології, предметом роздуму в філософії, предметом вивчення в психології та інших науках про людину. Філософія окремо або спільними зусиллями з іншими науками про людину породжує і задає науці (зрозуміло, мимоволі) смисловий внутрішній напружений спосіб, який рано чи пізно виступає для науки як вихідний, пошукового при побудові можливого предмета наукового дослідження. Так, наприклад, античністю були задані образ апейрона (атома), образ душі, образ розуму, образ пам'яті, образи людських пристрастей, героїчних вчинків, мужності, волі і багато чого іншого.

Спроби поєднати в єдине ціле дані наукових досліджень, різних розділів наук, з якими психологія тісно співпрацює, а ще краще, розуміння того, що різні люди інтуїтивно називають душею, душевними переживаннями, думками і почуттями, є важливою, хоча і важко вирішуваною задачею. Проте потреба в цілісному осмисленні всієї величезної (може бути, і неохватної) проблематики психології, мабуть, завжди відчувалася думаючими людьми незалежно від рівня їх освіти і характеру діяльності для розуміння сутності сучасної психології необхідні знання про механізми розвитку здібностей, мотивацій, інтелекту, характеристик особистості людини.

Відоме формулювання філософів стверджує, що світ зникає, коли я закриваю очі. Простіше вважати, що зовнішній світ є породженням нашого внутрішнього світу. Тим більше що ніхто з філософів ніколи не сумнівався в складності внутрішнього світу і, отже, в тому, що він (цей світ) може породити і складний зовнішній світ. Дійсно, можна прийти до, здавалося б, правильного, а насправді частково вірного висновку, що весь світ міститься всередині людини, тобто підкреслимо тільки одне: сприйняття являє собою при найближчому розгляді зовсім не простий, дивовижний процес пояснення зовнішніх закономірностей за рахунок внутрішніх механізмів.

Проблема співвідношення психіки і мозку, душі і тіла, розведення їх по різних рівнях буття має глибокі історичні традиції і насамперед традиції європейського мислення, які істотно відрізняються від багатьох східних систем світогляду.

У європейській традиції терміни "душа" і "тіло" вперше став розглядати з наукових позицій видатний філософ і лікар Рене Декарт, що жив у XVII ст. За Декартом, тіло - це автомат, яке діє за законами механіки, і лише за наявності зовнішніх стимулів. Саме Декарт висунув ідею рефлексу як машино-образного відповідного поведінкового акту (хоча сам термін "рефлекс" був запропонований через століття). Душа, навпаки, - особлива сутність (субстанція), що складається з непротяжних явищ свідомості - "думок". Саме думка представляє найбільш доступний об'єкт самоспостереження, сприйняття. Звідси

знамените твердження: "Я мислю, отже, я існую". Рене Декарт розглядав душу і тіло як дві самостійні, незалежні субстанції. Однак як душа може впливати на діяльність тіла, так і тіло в свою чергу здатне повідомляти душі відомості про зовнішній світ.

Таким чином, Декарт, чітко розділивши тіло і душу людини, вперше поставив проблему їх співвідношення і дав перший варіант її рішення, що отримав назву психофізичного або психофізіологічного паралелізму. Вчення Декарта, що виходить в поясненні суцього з наявності двох протилежних начал - матеріального і духовного, - отримало назву дуалізму Декарта. Такі погляди розділяли багато сучасників і послідовників Декарта, наприклад, видатний філософ і математик Г. Лейбніц. Згідно з його уявленням, душа і тіло діють незалежно і автоматично в силу свого внутрішнього устрою, але діють дивно злагоджено і гармонійно, подібно парі точних годин, завжди які показують один і той же час.

Незважаючи на багато досягнень психофізіології, особливо в останні десятиліття, психофізіологічний паралелізм як система поглядів не відійшов в минуле. Відомо, що видатні фізіологи ХХ ст. Ч. Шеррінгтон, Е. Едріан, У. Пенфілд, Д. Екклс дотримувалися дуалістичного рішення психофізіологічної проблеми. Згідно з їх думкою, при вивченні нервової діяльності не треба брати до уваги психічні явища, а мозок можна розглядати як механізм, діяльність певних частин якого в крайньому випадку паралельна різним формам психічної діяльності. Метою психофізіологічного дослідження, згідно їх думки, має бути виявлення закономірностей паралельності протікання психічних і фізіологічних процесів.

Отже, психологія, на відміну від даних наукових досліджень, різних розділів наук, з якими вона тісно співпрацює, приймає в розрахунок суб'єктивний зміст об'єктивних процесів і, більше того, вивчає як суб'єктивне співвідноситься з процесами життєдіяльності, тобто як пов'язані умови діяльності людини з психічними процесами та їх вплив на особливості сприйняття.